

Малихін О. В., д-р пед. наук, професор
завідувач відділу дидактики,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ
Арістова Н. О., д-р пед. наук, професор,
завідувач відділу міжнародних
зв'язків та наукової співпраці,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОВІДНИХ ІДЕЙ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ

Глобалізаційні процеси, які впливають на політичну, економічну, культурну й інформаційно-комунікаційну сфери людської діяльності, спричинили зародження нових гендерних ідеологій у сучасному світовому суспільстві й утвердження цінності гендерної рівності. В Україні просування ідеї гендерної рівності передбачає освоєння молодими людьми нових гендерних ролей й створення рівних умов щодо всебічного розвитку та самореалізації незалежно від їхньої статі [1]. Цьому сприяє державна політика України, яка спрямована на недопущення дискримінації за ознакою статі, пропаганду гендерної рівності та поширення просвітницької діяльності у цій сфері [5; 10]. За Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», під гендерною рівністю розглядають «рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» (стаття 1) [10].

В умовах реформування загальної середньої освіти проблема формування гендерної культури старшокласників на засадах розуміння гендеру й гендерної рівності набуває все більшої популярності, оскільки зумовлена нагальною потребою в якнайшвидшому подоланні гендерних стереотипів й дискримінації чоловіків і жінок у сучасному українському суспільстві. Питанню формування гендерної культури, спричиненому глобалізацією, присвячені праці Т. Говорун [2; 3; 12], О. Кікінеджи [3], Л. Кобелянської [8], В. Кравця [6; 7], Т. Мельник [8], В. Москаленко [9]. Більш того, на сьогодні актуальність зазначеної проблеми окреслена в низці законодавчих та нормативно-правових документів, а саме: Конституції України [4], Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.) [10], Законі України «Про освіту» (2017 р.) [11], Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) [12], Концепції комунікації у сфері гендерної рівності (2020 р.) [5]. Так, Конституція України наголошує на рівності прав й можливостей чоловіків і жінок не лише в здійсненні громадсько-політичної й культурної діяльності нашої країни, а й у здобутті ними освіти та професійній підготовці (стаття 24) [4]. У статті 3 (пункт 2) Закону України «Про освіту» (2017 р.) зазначено: «В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності,

громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального й майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак» [11]. У той же час, Концепція комунікації у сфері гендерної рівності (2020 р.) визначає факт наявності в сучасному українському суспільстві прихованих та відкритих елементів дискримінації за ознакою статі, які відбиваються на змісті навчальних предметів, навчально-методичної літератури, культурі взаємовідносин, стилі викладання тощо [5].

Цікавим для нашого дослідження є наукова думка В. Москаленко щодо визначення сутності поняття «гендерна культура». Учена переконана, що гендерна культура є «організованою соціальними уявленнями про «чоловіче» і «жіноче» системою форм і способів людської життєдіяльності, що виконує функцію детермінанти процесу статевої соціалізації індивідів у кожному суспільстві» [9, с. 22]. Як складна система, гендерна культура містить певні складові, що відображають різні сторони сучасного суспільства. Серед важливих структурних компонентів гендерної культури В. Москаленко виокремлює гендерні ролі, гендерні стереотипи, гендерний контроль, гендерну ідеологію та гендерну політику, яка провадиться в державі [9].

Відповідно до фундаментальних положень гендерного підходу ефективному формуванню гендерної культури старшокласників сприяє реалізація наступних принципів навчання, а саме: принципу доступності всіх видів і форм освітніх послуг; принципу врахування гендерних відмінностей та індивідуально-типологічних особливостей суб'єктів навчання; принципу забезпечення рівних умов для розкриття здібностей і потреб суб'єктів навчання; принципу вибору індивідуальної освітньої траєкторії тощо Так, наприклад, запровадження принципу доступності всіх видів і форм освітніх послуг надає старшокласникам змогу «реалізувати своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти» [11]. Більш того, цей принцип забезпечує можливість здобувати освіту в різних формах, які включають «інституційну (очну (денну, вечірню), заочну, дистанційну, мережеву); індивідуальну (екстернатну, сімейну (домашню), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві); дуальну» [11]. Врахування принципу гендерних відмінностей позитивно впливає на ефективне формування гендерної культури старшокласників, їхню творчу самореалізацію незалежно від їхньої статі, а також оволодіння ними всієї сукупності ключових компетентностей для навчання впродовж життя, Це відбувається завдяки тому, що організація освітньої діяльності на основі зазначеного принципу сприяє усвідомленню старшокласниками рівних прав і можливостей щодо виконання соціальних ролей, незважаючи на наявні гендерні стереотипи, які все ще функціонують в українському суспільстві на рівні буденної свідомості. Реалізація принципу забезпечення рівних умов для розкриття здібностей і потреб суб'єктів навчання надає вчителю можливість зосередити більше уваги на пізнавальних інтересах, нахилах і здібностях старшокласників незалежно від їхньої статевої приналежності, розвиток навичок спільної взаємодії, що в кінцевому результаті призводить до їхньої успішної соціалізації в сучасному

українському суспільстві. Допомога вчителя у виборі індивідуальної траєкторії навчання, котру здебільшого розглядають, як «персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується за урахування його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їхньої складності, методів і засобів навчання» [11], надає старшокласникам змогу оволодіти ґрунтовними теоретичними знаннями щодо забезпечення рівних прав та можливостей осіб обох статей, гендерних цінностей, гендерних моделей поведінки, а також практичними вміннями та навичками аналізу й протистояння наявним ситуаціям гендерної нерівності. У контексті формування гендерної культури старшокласників застосування принципу урахування індивідуально-типологічних особливостей старшокласників сприяє розширенню їхнього життєвого простору, усвідомленню важливості всебічного та гармонійного розвитку особистості незалежно від статі, виробленню загальних поглядів та ціннісних суджень на певні явища та ситуації, а найголовніше подоланню негативних гендерних стереотипів, які часто заважають реалізувати власні мрії й розкрити творчий потенціал у різних сферах людської життєдіяльності через віру в стереотипні думки.

Отже, організація освітньої діяльності на основі реалізації основних ідей гендерного підходу уможливорює створення необхідних умов для розвитку індивідуального потенціалу старшокласників обох статей, сприяє розвитку навичок конструктивної міжгендерної взаємодії, ефективно впливає на формування їхньої гендерної культури.

Список використаних джерел

1. Гендерні медійні практики: Навчальний посібник із гендерної рівності та недискримінації для студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Колектив авторів. Київ, 2014. 206 с. Електронний додаток: диск «Гендерні медійні практики». URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/3/284966.pdf>
2. Говорун Т. Психологічні проблеми гендерних реалій в Україні. Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії: зб. наук. праць [Електронний ресурс]. Київ, 2011. С. 16–18. URL: https://gender.org.ua/images/lib/tezy_ternopil_2011.pdf
3. Говорун Т. В., Кікінеджи О. М. Гендерна психологія : навчальний посібник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 307 с.
4. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Концепція комунікації у сфері гендерної рівності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 р. № 1128-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-%D1%80#Text>.

6. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : навчальний посібник для вищих педагогічних навчальних закладів освіти. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.
7. Кравець В. П. Історія гендерної педагогіки : навчальний посібник для студентів вузів. Тернопіль : Джура, 2005. 440 с.
8. Мельник Т., Кобелянська Л. Гендер у термінах, правових актах і практиці перетворень : словник-довідник. Київ : Логос, 2020. 239 с.
9. Москаленко В. Нормативно-регулятивна сутність гендерної культури суспільства. Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії: зб. наук. праць [Електронний ресурс]. Київ, 2011. С. 22–25. URL: https://gender.org.ua/images/lib/tezy_ternopil_2011.pdf
10. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [Електронний ресурс]: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.
11. Про освіту [Електронний ресурс]: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
12. Про повну загальну середню освіту [Електронний ресурс]: Закон України від 13.07.2020 р. № 764-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
13. Як навчати школярів долати гендерні стереотипи: конспекти занять [Текст] : посіб. для вчителів / [підгот.: Тамара Говорун та ін.]. Київ, 2011. 804 с. (Гендерна освіта).